

Е. І. Данілова, к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств, Національний авіаційний університет

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НА ОСНОВІ СИСТЕМНО-СТРУКТУРНОГО ПІДХОДУ

На основі теоретичного узагальнення концептуальних підходів до реалізації процесів економічної безпеки зроблено висновок про існуюче розмаїття авторських поглядів на питання, що досліджується. Аналітичні дослідження дозволили виявити ототожнення сутності понять «концепція економічної безпеки» та «концепція управління економічною безпекою», що обумовлено невідповідністю методологічних основ, які покладені в основу розробки заявлених концепцій.

В статті ідентифіковані об'єкти, мета та елементи, які визначають сутність концепції економічної безпеки та концепції управління економічною безпекою. На основі визначених об'єктів запропоновано системно-структурний підхід до управління економічною безпекою, який на відміну від існуючих наукових підходів, дозволяє управляти небезпеками на трьох об'єктних рівнях: на рівні вхідних ресурсів, на рівні реалізації функцій та на рівні підприємства як цілісної системи.

Предметом статті є теоретичне узагальнення основних концептуальних положень системно-структурного підходу до управління економічною безпекою підприємства.

Метою статті є теоретичне обґрунтування погляду на управління системою економічної безпеки як єдиної трьохрівневої ієрархічної структури. Результатом проведеного дослідження є структурно-ієрархічна послідовність реалізації етапів управління економічною безпекою, як сукупності управлінських рішень щодо впливу на ресурси, функції та підприємство в цілому з метою забезпечення його стійкого функціонування та стабільного розвитку.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, управління, концепція, система, структура, підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Управління економічною безпекою підприємства базується на системі поглядів щодо процесу та результатів такого управління, які в сукупності реалізують мету діяльності підприємства та вирішують проблеми, які перешкоджають її досягненню. Сукупність поглядів на процес управління економічною безпекою в методології наукових досліджень носить назву концепції.

Концепція є узагальненим ідеологічним задумом, який відображає сутність та механізм реалізації всіх етапів процесу управління економічною безпекою, які в сукупності забезпечують досягнення мети такого управління.

В умовах підвищеної небезпечності умов функціонування підприємств існуючі концепції управління економічною безпекою не забезпечують своєчасності виявлення загроз та прогнозування ризиків, що є причиною втрат та збитків господарської діяльності.

Отже, практика управління економічною безпекою підтвердила необхідність нового концептуального погляду на управління економічною безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема побудови ефективного процесу управління економічною безпекою підприємства є однією з пріоритетних проблем. Питанням підвищення результативності такого управління займається багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців та практиків [1-12], однак залишається багато аспектів, які вимагають подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є розробка концепції управління економічною безпекою на основі структурно-системного підходу, яка є науково обґрунтованим поглядом на практичну реалізацію процесу управління ідентифікованими трьома рівнями об'єктів

економічної безпеки, на кожному із яких реалізуються відповідні цілі та досягаються відповідні результати управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Результати систематизації змістовної наповненості існуючих досліджень показали, що основними напрямками наукового дослідження питань концептуалізації поглядів на вирішення проблем управління економічною безпекою є:

- 1) концепція економічної безпеки [4; 5; 3, с. 224];
- 2) концепція забезпечення економічної безпеки [6];
- 3) концепція управління економічною безпекою [8];
- 4) концепція оцінювання економічної безпеки [9].

Концепція економічної безпеки підприємства розглядається в економічній літературі з позиції її сутності, змісту, етапів реалізації, складових.

Як визначають А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко, О.В. Корецька концепція є фундаментальною основою побудови системи управління економічною безпекою. [5, с. 227; 10, с. 26].

Як правильно зазначає Н.В. Зачосова, що «Концепція безпеки .. є науково обґрунтованою системою поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного вирішення завдань захисту ... від протиправних дій і недобросовісної конкуренції» [3, с. 221].

Н.В. Зачосова концепцію формування системи економічної безпеки пропонує реалізувати на основі «забезпечення захисту всіх видів ресурсів установи та її клієнтів від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз» [3, с.224].

В стратегічному управлінні концепція розглядається як «ключовий напрям діяльності об'єкту управління, яке включає виявлення шляхів і технологій досягнення поставлених цілей з виділенням головних факторів їх досягнення» [7].

При цьому об'єктом управління може бути підприємство, або окремий його напрям діяльності.

У 2008 р. Радою центральної спілки споживчих товариств України було затверджено Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України [11]. Цим документом було надано визначення концепції економічної безпеки споживчої кооперації України, яке при незначному доопрацюванні у напрямку врахування функціональних особливостей інших видів фінансових установ, може використовуватись ними при розробці власних концепцій управління системою економічної безпеки.

У документі конкретизуються головна мета та завдання концепції економічної безпеки, перераховуються цілі та завдання системи економічної безпеки, пропонуються три рівні її організації (тактичний, регіональний і стратегічний), визначаються основні елементи системи економічної безпеки, принципи її організації і функціонування, а також об'єкти захисту, основні види загроз; наводяться механізми забезпечення економічної безпеки та обґрунтовується технічне забезпечення економічної безпеки.

Різними є авторські погляди на сутність концепції управління економічною безпекою. Так, Малик О.В. концепцію управління економічною безпекою підприємства розглядає як сукупність механізмів виявлення та усунення небезпек та загроз [8].

Барановський О.І. в основу концепції управління економічною безпекою покладає підхід збалансованості економічних інтересів учасників економічної взаємодії. На думку автора, економічна безпека підприємства формується при умові виявлення системи пріоритетних інтересів підприємства та його контрагентів, вибору форми і способу взаємодії, яка забезпечує прибутковість діяльності всіх її учасників[1].

Концепція забезпечення економічної безпеки в економічній літературі ототожнюється з концепцією економічної безпеки і за змістовністю поняття і за структурою елементів [6].

Отже, змістовний аналіз сутності понять концепція економічної безпеки, концепція забезпечення економічної безпеки та концепція управління економічною безпекою дозволяє стверджувати про недостатню обґрунтованість

даних понять в економічних наукових дослідженнях.

Однак, слід зауважити на змістовну відмінність понять економічної безпеки як стану системи та управління економічною безпекою як процесу впливу на об'єкт з метою досягнення відповідного його стану. Отже, концепція економічної безпеки та концепція управління економічною безпекою співвідносяться як стан об'єкту та процес його досягнення.

На основі аналізу результатів наукових досліджень концепцію економічної безпеки можна визначити як методологічно сформовану сукупність поглядів на процеси, які формують стан захищеності підприємства від небезпек та ризиків економічної діяльності. В основі концепції економічної безпеки покладена системна методологія.

Концепція управління економічною безпекою – це методологічно сформована сукупність поглядів на процеси, інструменти, методи впливу на об'єкти економічної безпеки, використання яких формує або змінює відповідний стан економічної безпеки. В основі концепції управління покладена методологія управління та науковий підхід до управління. Більшість концепцій управління розробляється у відповідності до програмно-цільового або функціонального підходу.

Таблиця 1 – Елементи концепції економічної безпеки та концепції управління економічною безпекою

Елементи концепції	Концепція економічної безпеки	Концепція управління економічною безпекою
Об'єкт	Процеси, ресурси, стадії економічної діяльності, організаційні структури, форми діяльності.	Економічні умови реалізації об'єктів системи економічної безпеки.
Мета	Забезпечення стійкості діяльності.	Формування безпечних економічних умов діяльності (умов використання всіх видів ресурсів, процесів, структур, середовища, функцій тощо.
Елементи	Об'єкти. Підсистеми економічної безпеки. Функції системи. Функції підсистем. Принципи.	Суб'єкт управління. Об'єкти управління. Науковий підхід до управління. Функції управління. Принципи управління. Інструменти управління. Методи управління. Процеси управління.

Складено автором

Різними є підходи до змісту концепції. Так, Бондаренко О.М. стверджує, що структурними елементами концепції економічної безпеки є: мета, завдання забезпечення безпеки, шляхи і методи їх досягнення [2, с. 5].

Зачосова Н.В. до системи обов'язкових елементів концепції формування економічної безпеки відносить: підхід до побудови (системний (комплексний), ієрархічний, функціональний, організаційний), обов'язкові складові (цілі, завдання, функції, принципи, функціональні складові, механізм, об'єкти, суб'єкти, політику (стратегія, заходи, індикатори оцінювання як інструменти аналізу її ефективності), мету, принципи, документальне забезпечення, функціональні складові, модель побудови, рівні і етапи, результати побудови системи економічної безпеки [3, с. 224-225].

Тернавська І.Б. зазначає, що загальна концепція економічної безпеки складається із сукупності локальних концепцій: правової, силова, виробничо-структурна, ринкова концепцій, концепція ризиків і концепція оптимального стану ресурсів [12; 3, с 110].

Виходячи із авторської змістовної сутності понять концепції економічної безпеки та концепції управління економічною безпекою, різними є і елементи таких концепцій (табл.1).

Теоретичне узагальнення наукових публікацій дозволило зробити висновок, що більшість концепцій управління економічною безпекою базується на системному або функціональному підході до управління. Кожний із зазначених підходів не розкриває всієї сукупності об'єктів небезпеки, а відповідно така концепція не забезпечує управління всіма ризиками діяльності.

Концепція запропонованого системно-структурного підходу до управління базується на

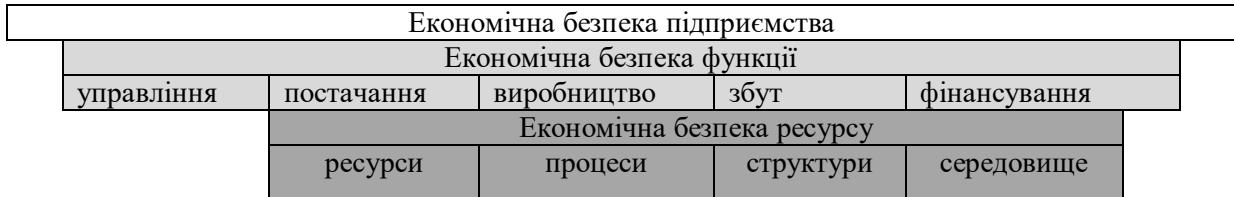

Рисунок 1 – Ієрархія формування економічної безпеки підприємства

Складено автором

У відповідності до ієрархії формування економічної безпеки, економічна безпека підприємства – це такий стан, коли забезпечуються нормальні умови функціонування і розвитку підприємства завдяки нейтралізації негативної дії зовнішніх і внутрішніх факторів. Економічна безпека підприємства – це стан захищеності реалізації сукупності функцій.

Економічна безпека функції – це сталість умов використання ресурсів, інакше, це такі умови, які забезпечують функціональність підприємства. Економічна безпека функції – це стан захищеності певної сукупності ресурсів, призначених для виконання кожної окремої функції.

Економічна безпека ресурсу – це сталість параметрів засобу, використання якого не призводить до погіршення або до неможливості виконання визначеної функції.

Наукова доцільність введення в науковий обіг понять «економічна безпека функції» та «економічна безпека ресурсу» забезпечується необхідністю структуризації рівнів управління системи економічної безпеки, ідентифікацією методів, способів її формування та ієрархічністю методичних підходів до оцінювання економічної безпеки. В основі методичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства лежить ідентифікація критеріїв, методів та показників оцінювання

сукупності наступних положень: безпека підприємства забезпечується завдяки безпеці реалізації функцій підприємства. Безпека реалізації функцій досягається при умові безпечності використання ресурсів, реалізації бізнес-процесів, структур та середовища.

Економічна безпека підприємства, як системи вищого рівня, формується на основі економічної безпеки на нижчих рівнях управління підприємством (рис. 1).

економічної безпеки цілісної економічної структури.

В основу ієрархії формування економічної безпеки підприємства покладено порівняльну тезу про те, що складні будівлі потребують більш ретельного проектування та складніших технологій будівництва, які в свою чергу базуються на підвищених вимогах до якості будматеріалів, професіоналізму працівників будівельної компанії, технологій будівництва, умов в яких відбуватиметься експлуатація об'єкту будівництва тощо. Наведене порівняння наочно демонструє зв'язки залежності результату від вхідних компонент, які його забезпечують. Вхідні компоненти визначають спосіб проектування та будівництва, а останні забезпечують стійкість готового об'єкту. Так, неякісний цемент може стати причиною майбутньої небезпеки та втрат.

Ієрархічна структура будови економічної безпеки підприємства забезпечує розумінням концептуальних підходів до формування економічної безпеки як цілісної системи економічної безпеки ієрархічних функціональних рівнів управління, які формуються завдяки безпеці використання корпоративних ресурсів.

Використання ієрархічної будови при формуванні концепції управління економічною безпекою дозволяє забезпечити системність урахування всіх чинників небезпеки всіх видів ресурсів, функцій підприємства та системи в цілому.

Узагальнено послідовність процесу представити у вигляді сукупності декількох етапів (рис.2).

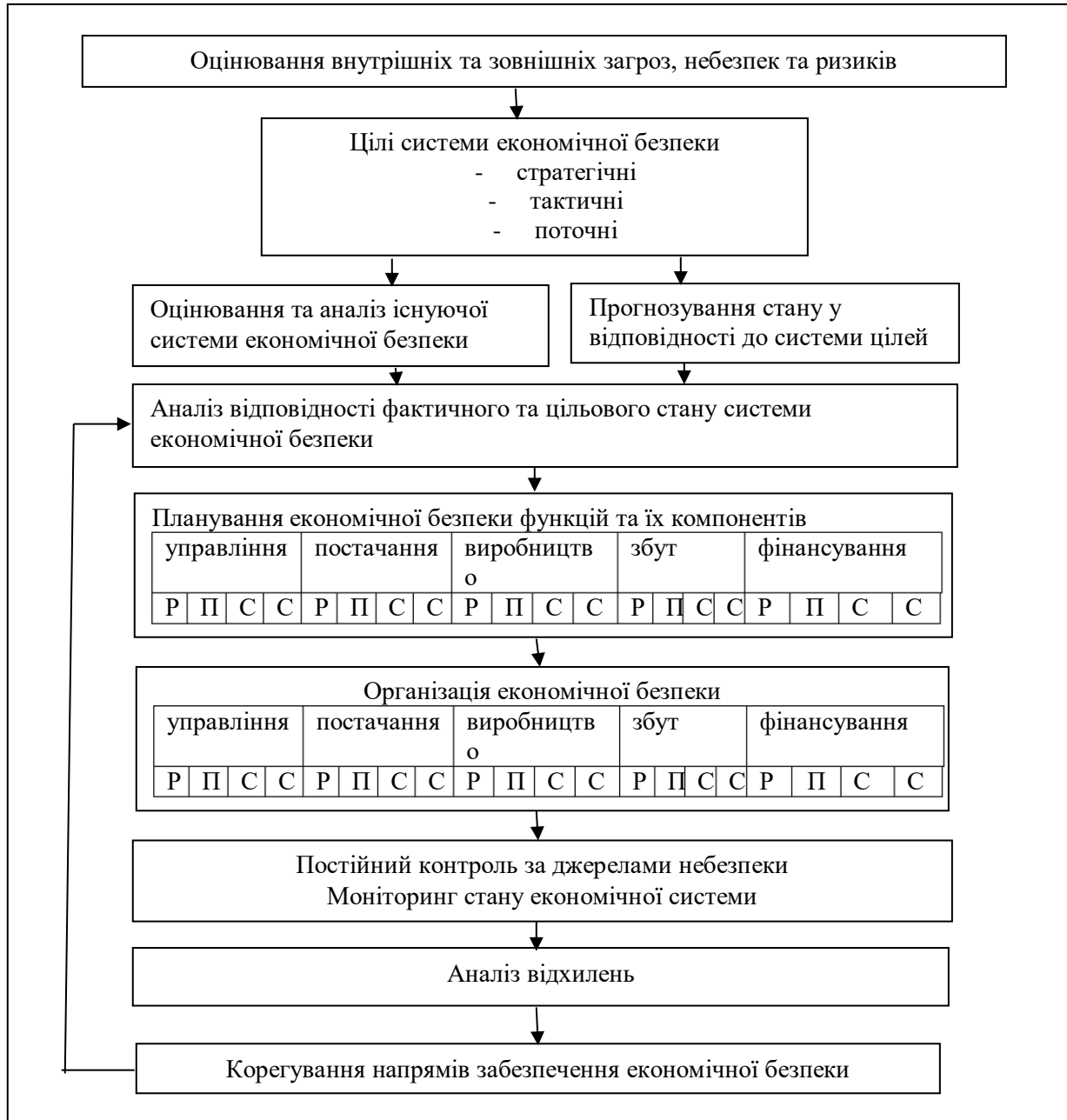

Рисунок 2 – Концепція управління економічною безпекою підприємства у відповідності до системно-структурного підходу

Складено автором

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Запропонована концепція управління економічною безпекою підприємства у відповідності до системно-структурного підходу, на відміну від існуючих наукових підходів до управління, дозволяє ідентифікувати небезпеки для діяльності підприємства на трьох об'єктних

рівнях: ресурсах, функціях та системи в цілому. Ідентифікація небезпек, які можуть виникати в кожному із об'єктів формує систему їх виявлення та управління ними, як системи планування, організації процесів впливу на них з метою упередження та зменшення їх негативної дії та аналізу і моніторингу результативності реалізацію управлінського впливу.

Список літератури

1. Барановський О.І. Фінансова безпека/ О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338с.
2. Бондаренко О.М. Оцінка економічної безпеки авіакомпанії: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.07.04 «Економіка транспорту і зв'язку» / О.М. Бондаренко; Нац. авіац. ун-т. – К., 2004. – 19 с.
3. Зачосова Н. В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ. Дис. докт. екон. наук: спец. «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» (економічні науки). – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2017. 603 с.
4. Кислова Л. А. Проблеми стратегічного планування фінансово-економічної безпеки на підприємствах України. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 15. С. 20-27.
5. Корецька О.В. Теоретичні підходи до управління фінансово-економічною безпекою підприємств портової галузі. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2017. Випуск 15. С. 225-229.
6. Литвак Б.Г. Стратегический менеджмент. Електронний ресурс. Режим доступу: m.stud.com.ua
7. Малик О.В. Формування механізму управління фінансовою безпекою підприємства: дисертація канд. екон. наук / Малик О.В.; 08.00.04 – економіка та упр. підприємствами. – Хмельницький: ХНУ. – 2016. – 262 с.
8. Меліхова Т. О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. Херсон, Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 632 с.
9. Меліхова Т.О. Економічна безпека промислових підприємств: теорія, методологія, практика. Дис. докт. екон. наук. 08.00.04, Запоріжжя, 2018. 814 с.
10. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств в умовах глобалізації / А.В. Ігнатенко, В.Г. Кабанов, О.І. Харченко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 5 (95). – С. 136–143.
11. Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України: постанова шостих зборів Ради Укоопспілки дев'ятого скликання від 12.11.2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_3c/pg_gnguso.htm.
12. Тернавська І. Б. Економічна безпека аграрних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/>

References

1. Baranovskiy, O.I. (1999), *Finansova bezpeka* [Financial security], Feniks, Kyiv, Ukraine.
2. Bondarenko, O.M. (2004), “The assessment of economic security of an air company”, Ph.D. Thesis, Economics, National Aviation University, Kyiv, Ukraine.
3. Zachosova, N. V. (2017), “The management of economic security system of financial institutions”, Abstract of Doctoral dissertation, Economics, The National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine.
4. Kislova, L.A. (2018), “Problems of strategic planning of financial and economic security at enterprises of Ukraine”, *Bulletin of the Mariupol State University. Series: Economics*, vol. 15, pp. 20-27.
5. Koretskaya, O.V. (2017), “Theoretical approaches to the management of financial and economic security of port industry enterprises”, *Global and National Issues of the Economy*, vol. 15, pp. 225-229.
6. Lytvak, B.H. (2016), “The strategic management” [Online], available at: <http://m.stud.com.ua> (Accessed 15 November 2019).
7. Malyk, O.V. (2016), “Formation of the management of an enterprise financial security mechanism”, Ph.D. Thesis, Economics, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine.
8. Melikhova, T. O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: formuvannia, kontrol', efektyvniist* [Economic security of an enterprise: formation, control, effectiveness], Vydavnychyj dim «Hel'vetyka», Kherson, Ukraine.
9. Melikhova, T.O. (2018). “Economic security of industrial enterprises: theory, methodology, practice”, Abstract of doctoral dissertation, Economics, Classical Private University, Zaporizhzhia, Ukraine.

10. Ihnatenko, A.V. Kabanov, V.H. and Kharchenko, O.I. (2009), “The neutralization of financial risks in Ukrainian enterprises mechanism in the context of globalization”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 5 (95), pp. 136–143.

11. About economic security of consumer cooperation in Ukraine concept (2018), available at: http://www.uazakon.com/documents/date_3c/pg_gnguso.htm (Accessed 15 November 2019).

12. Ternavs'ka, I. B. (2014), “Economic security of agricultural enterprises” [Online], available at: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/1597/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B0%20%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%94%D0%BC%D1%81%D1%82%D0%B2.pdf> (Accessed 15 November 2019).

E.I. Danilova, *PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Management of Foreign Economic Activity of Enterprise, National Aviation University*

The conception of management of the economic security based on systemic structural approach

On the basis of theoretical generalization of conceptual approach to economic security realization it was considered that there is diversity of author's views on the question of the subject of the study. Analytical research has enabled to reveal identification of the essence of “the economic security concept” and “the concept of management of economic security”, owing to disparity in methodological bases, which form the basis of the development of the stated concept.

Objects, aim and elements, which define the essence of the economic security concept and the management of economic security concept are identified in the article. Systemic structural approach to the management of economic security has been proposed on the basis of defined objects. It's unlike other existing scientific approaches allow to manage the hazards at three objective levels: at the level of inputs, at the level of function implementation, and at the level of enterprise as an integral system.

The concept of proposed systemic structural approach to the management is based on a set of following provisions: the security of an enterprise is provided by the security of an enterprise function implementation. The security of function implementation can be achieved by the safety of recourse use, of realization of business processes, structures and environment.

The subject of the article is theoretical generalization of the basic conceptual provisions of the systemic structural approach to the management of economic security of an enterprise.

The aim of the article is theoretical grounding of the view on the management of economic security as an integral three-level hierarchical system.

Scientific significance of entrance of such concepts as “economic security of functions” and “economic security of recourse” in the scientific circulation of concepts has been grounded. The identification of criteria, methods and indicators of the assessment of economic security as an integral economic structure has formed the basis of methodological approaches to the assessment of economic security of an enterprise.

The use of hierarchical structure during the formation of the management of economic security concept allow to provide the systemic of taking into accounts all factors of the hazards of all resources, functions of an enterprise and system as a whole.

The result of conducted research is structural hierarchical sequence of realization of stages of the management of economic security, as a set of administrative decisions about the impact on resources, functions and an enterprise as a whole, in order to provide its sustainable operation and stable development.

Key words: economic security, an enterprise, management, a concept, a system, a structure, an approach

Стаття надійшла до редакції 10.12.2018 р.